



## TÜRK SİYASAL YAŞAMINDA MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ

Yakup KAYA\* - Hüseyin ŞAHİN\*\*

### Öz

1975 yılının Mart ayı sonunda kendilerini “Milliyetçi Cephe” olarak tanımlayan Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi’nden oluşan partiler bir araya gelerek Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel’in başkanlığında 1970’li yılların en uzun sürecek koalisyonunu kurmuşlardır. Anadolu’da milliyetçiliğin yükselmesinde büyük rol oynayan Milliyetçi Cephe, ilk olarak 1975 yılında iktidara gelmiş, 1977’de II. Milliyetçi Cephe ve 1979 yılında da Örtülü Milliyetçi Cephe olarak adlandırılan ve sağ partiler tarafından desteklenen Adalet Partisi’nin iktidara gelmesiyle üç dönem ülkeyi yönetmiştir. Milliyetçi Cephe Hükümetleri döneminde iç politikada tam bir kargaşa ortamı hüküm sürmekte; çatışmalar, öğrenci olayları, ekonomik bunalımlar ve hükümetteki uyum sorunları devam etmekteydi. Kıbrıs meselesi ve Türkiye-ABD ilişkilerinde ABD’nin uyguladığı silah ambargosu, Türkiye-Yunanistan ilişkilerindeki Ege sorunu ve Türkiye-AET ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi bu dönemin önemli dış politika sorunlarının temel unsurları olarak yer almaktaydı. Makalede Milliyetçi Cephe Hükümetleri dönemindeki önemli iç ve dış politik sorunlar döneme ait gazetelerden ve belli başlı telif ve tetkik eserlerden yararlanılarak değerlendirilmiştir.

### Anahtar Kelimeler

*Milliyetçi Cephe Hükümeti, Örtülü Milliyetçi Cephe, Kıbrıs Meselesi, Türkiye-Yunanistan İlişkileri, Öğrenci Olayları*

### THE PERIOD OF NATIONALIST FRONT GOVERNMENTS IN THE TURKISH POLITICAL LIFE

\* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi SBBF Tarih Bölümü, Konya/Türkiye. ykaya@konya.edu.tr  
OCRID ID: 0000-0002-9951-2844

\*\* Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,  
zemahser29@hotmail.com  
ORCID ID: 0000-0002-3466-8207  
Makalenin Gönderilme Tarihi: 14.02.2018  
Makalenin Kabul Tarihi: 26.03.2018  
Makalenin Yayınlanma Tarihi: 24.04.2018



### **Abstract**

*At the end of March in 1975, the political parties such as Justice Party, Republican Trust Party, National Welfare Party and National Action Party calling themselves "nationalist front" formed together the long-living coalition of 1970's with Süleyman Demirel as PM. National front which played a crucial role in boosting the nationalism in Anatolia first came to power in 1975, for a second time in 1977 and last of all in 1979 as it is called covert-nationalist front whose support is originated from nationalist parties. The rule nationalist-front governments witnessed full scale turmoil in domestic politics while conflicts, student uprisings, economic stagnation and governmental problems engulfed the entire country. Cyprus problem and American arms embargo regarding the Turkish-American relations, Aegean problem concerned on Turkish-Greek relations and regulation of relationship between Turkey and EEC were of the leading issues during this period. This paper aims at evaluating the domestic and foreign developments during National Front governments through newspapers of pertaining era along with primary and secondary sources.*

### **Keywords**

*National Front Government, Covert National Front, Cyprus Problem, Turkish-Greek Relations, Student Uprisings*



## GİRİŞ

27 Mayıs 1960 askeri darbesi döneminde eski DP'li milletvekilleri ve üyeleri siyaseten yasaklı hale geldiği gibi, yapılan yargılamalar sonucunda da birçoğu mahkûm olmuştur. Dönemin (1960-1971) en netameli konularından olan ve TBMM'de sürekli olarak tartışmalara neden olan af sorunu, Celal Bayar ve eski DP'li arkadaşlarının siyasal haklarına hukuken kavuşmalarıyla önemli bir aşama kaydetmiştir. Bu af sorununun iki önemli sonucu olmuştur: Birincisi, 12 Mart Muhtırasının resmen ifade edilmeyen nedenlerinden birisini teşkil etmesi. İkincisi ise, Celal Bayar'ın da desteğiyle Adalet Partisi'nin bölünmesi sonucunda, Demirel bütçesine kırmızı oy veren 41 milletvekilinden 26'sının partiden ihraç edilmesinden sonra bazı senatörlerle birlikte Demokratik Parti'yi kurmalarıdır.<sup>1</sup>

1971 yılına girilirken bir şeylerin olacağına dair sezgiler de güçlenmiş, siyasal partiler arasındaki ayrışmalar gün geçtikçe daha da derinleşmiş ve bu çatışma iklimi orduya da sirayet etmiştir. Üstelik dönemin Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, 12 Mart'ın arifesinde 22 Şubat 1971'deki Millî Güvenlik Kurulu toplantısında yaptığı durum değerlendirmesinde bu ayrıntıya özellikle dikkat çekerek şunları söylemiştir: *"Öğrenciler aşırı sola yöneldi, öğretmenler sol sendikalara kaydı. Öyle bir hava var ki memlekette, bundan ordu da etkileniyor. Ordunun içinde de bir hareketlilik var, buna bir çözüm bulmak lâzım."*<sup>2</sup> Genelkurmay Başkanının da ifadelerinden anlaşıldığı üzere böyle sine bir süreçte sol fraksiyonların ordu üzerindeki tesirinin hissedilir derecede arttığı anlaşılmış ve bazı askerlerin bu yöndeki çabası ve iştiyakı da gözden kaçmayacak kadar aşık hale gelmiştir.

12 Mart 1971 günü sezgilerin yersiz olmadığı gözlenmiştir. Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Senatosu ile Millet Meclisi Başkanına verdiği muhtıra basına açıklanmadan önce silahlı kuvvetlerdeki bütün izinler kaldırılmıştır. Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının muhtırasının açıklanmasından sonra Başbakan Süleyman Demirel, Bakanlar Kurulunu olağanüstü toplantıya çağırmıştır. Toplantıdan sonra Başbakan Süleyman Demirel'in, hükümetin istifasını Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a vermesi beklenmiştir. Sonrasında hükümetin istifası için generallere söz verilmiştir.<sup>3</sup> Süleyman Demirel'in istifa etmesinden sonra Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, yeni hükümetin teşkili için görüşmelere 17 Mart günü başlamıştır. Cevdet Sunay ilk olarak Başbakan ve AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'le sonrasında ise CHP lideri

<sup>1</sup> Türkiye Büyük Millet Meclisi Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu, Ankara, 2012, s. 392.

<sup>2</sup> Dilek Kırkpınar, "12 Eylül Askeri Darbesi'nin Gençliğin Üzerine Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2009, s. 25.

<sup>3</sup> *Hürriyet*, 12 Mart 1971, s. 1.



İsmet İnönü ile birer saat görüşmüştür.<sup>4</sup> Partilerin çoğu Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a verdikleri tekliflerinde bir karma hükümet kurulması konusunda birleşmiş olmalarına rağmen, bir kısmı ise erken seçim yapılması konusunda görüş serdetmiştir.<sup>5</sup>

Sonuç olarak başbakanlık teklifi Nihat Erim'e 18 Mart günü saat 21.30'da Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri tarafından getirilmiş ve teklifi kabul eden Erim, doğru CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye giderek durumu bildirmesinden sonra Başbakan Yardımcılığı ve Bakanlık görevlerinden istifa etmiştir. Nihat Erim'in Başbakanlığa getirilişi Ankara siyasi çevrelerinde sürpriz olarak karşılanmıştır. CHP yöneticileri ilk bakışta Erim'in Başbakanlığa getirilişini olumlu karşılamamışlardır. Nihayetinde 12 Mart müdahalesinin ardından Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay Nihat Erim'e hükümeti kurma görevini verince, CHP ortak grubunda 18 Mart tarihinde yapılan toplantıda CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, "Hükümet kurulması konusunda memleketi boşlukta bırakmaya niyetimiz yoktur"<sup>6</sup> diyerek hükümeti desteklemeye karar vermiştir. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ile Bülent Ecevit'in yolları, Nihat Erim'in başbakanlığına İnönü'nün verdiği destek çerçevesinde ayrılmıştır. Kumandanların müdahalesini Yunanistan modeline benzeten Ecevit, "Hareket, Hükümetten daha çok Ortanın Soluna karşı"<sup>7</sup> diyerek, CHP Genel Sekreterliğinden istifa etmiştir. İsmet İnönü ise bu durum karşısında, Ortanın Solu politikasının kendisi tarafından daha Ecevit yokken ilan edildiğini belirterek, bu gelişmeleri Ortanın Soluna bir darbe olarak görmenin abartılı bir yorum olduğunu dile getirmiştir.<sup>7</sup>

## 1. ERİM HÜKÜMETLERİ

12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında Nihat Erim 23 Martta gazetecilere hükümet çalışmaları hakkında bilgi vererek, "Benim yanımda Devlet Bakanı olarak çok beğeneceğiniz gençlerden bir beyin takımı göreceksiniz"<sup>8</sup> demiştir. Erim, aynı gün AP Genel Başkanı Süleyman Demirel ile de konuşmuş ve hükümeti desteklemesi konusundaki kararından ötürü Demirel'in şahsında AP Grubuna teşekkür etmiştir. Başbakan Erim gazetecilerle konuşması sırasında, hükümette görev alacak olan CHP'liler konusunda CHP ile anlaşmaya varıldığını açıklamış ve gazetecilerin soruları neticesinde Prof. Dr. Türkan Akyol'un kabineye girecek 'Kadın Bakan' olduğunu doğrulamıştır. Kabine-

<sup>4</sup> Aynı gün yapmış olduğu birçok eylemden dolayı aranan Deniz Gezmiş teslim olmuştur. Bk. *Hürriyet*, 18 Mart 1971, s. 1.

<sup>5</sup> *Hürriyet*, 18 Mart 1971, s. 1.

<sup>6</sup> *Milliyet*, 19 Mart 1971, s. 1.

<sup>7</sup> *Milliyet*, 22 Mart 1971, s. 1.

<sup>8</sup> *Hürriyet*, 24 Mart 1971, s. 1.



ye alınan ve Cumhuriyet tarihinin ilk kadın bakanı olan Prof. Dr. Türkân Akyol, “Sağlık Bakanlığı teklifini alınca adeta şok geçirdim.”<sup>9</sup> değerlendirmesinde bulunmuştur.

Nihat Erim başkanlığındaki I. Erim Hükümeti’nde 5 AP’li, 3 CHP’li, 1 Milli Birlik Kurulu üyesi ile Meclis dışından 14 teknokrat bakan görev almıştır.<sup>10</sup> Erim, hükümet programını 2 Nisan’da Meclis’e sunmuş ve hükümet, 7 Nisan’da güvenoyu almıştır.<sup>11</sup> Hükümet kurulduktan sonra olaylar önlenemediği için, 26 Nisan’da toplanan Milli Güvenlik Kurulu ve onu takiben yapılan Bakanlar Kurulu toplantısından sonra çözüm yolu olarak hükümet 11 ilde sıkıyönetim ilân etmiştir. Sıkıyönetim ilânına karar verilen iller şu şekilde açıklanmıştır: İstanbul, Ankara, İzmir, Sakarya, Zonguldak, Eskişehir, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt.<sup>12</sup>

Diğer yandan aynı süreçte 21 Mayıs 1971’de Milli Nizam Partisi, Anayasa Mahkemesi tarafından laikliğe aykırı hareketlerde bulunduğu, dini politikaya alet ettiği ve müesses nizamı yıkarak yerine şeriat nizamı kurmak istediği gerekçeleriyle kapatılmıştır.<sup>13</sup>

Erim Hükümeti üzerine çıkan tartışmaların yoğunlaştığı bir ortamda CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, hükümet hakkında yapmış olduğu bir konuşmasında, “*Ya bu hükümet desteklenmeli ya da hükümet görevi çokluk partisine verilmeli.*”<sup>14</sup> demiştir. 27 Ekim günü Çankaya’da 3 saat 45 dakika süren toplantıdan sonra Erim Hükümeti istifa etmiştir. Erim, istifadan önce 22 şart öne sürmüştür.<sup>15</sup> I. Erim Hükümeti’nin 11’ler adıyla anılan bürokrat ve teknokratları girdikleri yoldan hüsrana içinde ayrılmak zorunda kalmışlar, hükümet üyeliklerini sekiz ay sürdürebilmişlerdir.<sup>16</sup>

12 Martçı generallerin tam desteğine sahip olan başbakan Nihat Erim, 11’lerin istifasından sonra AP’ye teslim olarak II. Hükümetini kurmuş, hükümet ancak dört ay dayanabilmiş ve yeni hükümetin kurulmasını bile beklemeden yerine Milli Savunma Bakanı Ferit Melen’i vekil bırakan Nihat Erim, başbakanlık görevinden istifa etmiştir.<sup>17</sup> Cumhurbaşkanı’nın yeni kabinesinin başına bir isim belirlemede bazı güçlükler yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu yönde ilk tercihi, 1965’teki ‘bekçi hükümete’ başkanlık yapan bağımsız senatör Suat Hayri Ürgüplü olmuştur.<sup>18</sup> Nihayet Cumhurbaşkanı 29 Ni-

<sup>9</sup> *Hürriyet*, 24 Mart 1971, s. 1.

<sup>10</sup> Sina Akşin, *Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 263.

<sup>11</sup> Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, (Çev. Ahmet Fethi), Hil Yayın, İstanbul, 1994, s. 280.

<sup>12</sup> *Akşam*, 27 Nisan 1971, s. 7.

<sup>13</sup> *Akşam*, 22 Mayıs 1971, s. 1.

<sup>14</sup> *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1971, s. 1.

<sup>15</sup> *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1971, s. 1.

<sup>16</sup> Akşin, age., s. 263.

<sup>17</sup> Feroz Ahmad, age., s. 294.

<sup>18</sup> William Hale, *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, (Çev. Ahmet Fethi), I. Baskı, Alfa Basımevi, İstanbul 2014, s. 249.



san'da Suat Hayri Ürgüplü'den yeni hükümeti kurmasını istemiştir.<sup>19</sup> Ürgüplü 13 Mayıs'ta yeni kabine önerisini Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a sunmuştur. Ürgüplü'nün kabinesi adeta bütün partileri kapsayan bir tür 'duvardan duvara koalisyon' olmasına rağmen, ordunun üst komuta kademesinden gelen bir tepki ile ilgili olacak ki Cumhurbaşkanı bu öneriyi reddetmiştir. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Sunay, yüksek komutanın muhafazakar kanadı için daha kabul edilebilir olan Güven Partili ve iki Erim Hükümeti'nde de Savunma Bakanlığı yapmış olan Senatör Ferit Melen'e yaklaşmıştır.<sup>20</sup> Ürgüplü'nün istifasından sonra geçici başbakan Ferit Melen yeni bir hükümet kurmaya davet edilmiştir. Kabine listesinde AP'den 8, CHP'den 4, GP'den 2, bağımsızlardan ve parlamento dışı teknokratlardan 10 bakandan oluşan Melen Hükümeti 5 Haziran'da güvenoyu almıştır.<sup>21</sup> Başbakan Ferit Melen Hükümet Programında, anaşinin tekrarlanmasına karşı önlemler alacağını vaat etmiştir. Bu önlemlerin adalet, idare, eğitim, tarım, vergi ve maliye alanlarındaki reformlarla birlikte yürüyeceğini ve ayrıca toprak reformunu da kapsayacağını açıklamıştır.<sup>22</sup>

Aynı günlerde CHP'de çalkantılı ve sancılı bir süreç yaşanmaktaydı. 1971'de Parti Genel Sekreterliğinden istifa eden Ecevit, siyasi arenada İnönü ile giriştiği rekabette kararlı bir tablo çizmekteydi. İnönü Parti içerisinde muhafazakar bir hizbin lideri, ihtiyatlı ve statükocu bir kanadı temsil etmekte ve CHP'nin otoriter ve elitist konumunu simgelemektedir. Ecevit ise partinin bu niteliğini dönüştürerek batının sosyal demokrat modelini partiye egemen hale getirmek için yarış içerisinde bulunmaktaydı. Bu minvalde örneğin Erim Hükümeti'ne İnönü örtülü bir şekilde destek olurken, Ecevit karşı durmayı tercih etmiştir. Görünüşe bakarak Ecevit'in taşradaki desteğinin farkında olmayan İnönü 7 Mayıs'ta partiyi olağanüstü kongreye çağırmıştır. Kongrede İnönü'nün Ecevit'e karşı açıkça meydan okuduğu görülmüş, Parti meclisini kendi istediği şekilde oluşturmak istemiştir. Sonuçta 408'e karşı 709 oyla İnönü liderlik yarışını kaybetmiş ve ertesi gün parti genel başkanlığından istifa etmek zorunda kalmıştır. 14 Mayıs'ta beklendiği gibi parti genel başkanlığına Ecevit seçilerek 1920'lerden beri partide etkin bir konumda bulunan İnönü ise siyaset dışı bir konuma doğru itilmiştir.

<sup>19</sup> Bu arada 1 Aralık günü haklarında idam talebinde bulunulan Mahir Çayan ve 4 arkadaşı askeri cezaevinden firar etmişlerdir. 28 Mart 1972'de Ünye'de NATO üssündeki üç İngilizli kaçırmışlardır. Kaçırdıktan kısa bir süre sonra ise üç İngilizli öldüren Mahir Çayan ve arkadaşları güvenlik güçleri ile girdikleri çatışmada ölü olarak ele geçirilmişlerdir. Bk. *Günaydın*, 1 Aralık 1971, s.1, *Hürriyet*, 28 Mart 1972, s.1, *Hürriyet*, 31 Mart 1972, s. 1.

<sup>20</sup> Diğer yandan 6 Mayıs günü Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan sabaha karşı 03.00'te idam edilmişlerdir. Üç kişinin idamı Ankara Merkez Cezaevi'nde aynı sehpa ve birbirlerinin peşi sıra yapılmıştır. İsmet İnönü idamları duyunca kalp krizi geçirmiştir. Bk. *Yeni İstanbul*, 6 Mayıs 1972 s. 1.

<sup>21</sup> Hale, age., s. 249.

<sup>22</sup> Hale, age., s. 249.

<sup>23</sup> Ahmad, age., s. 297-298.



CHP'de muhafazakarların başını çektiği 11 kişilik muhalefet kanadı Kemal Satır öncülüğünde istifa ederek Cumhuriyetçi Parti'yi kurmuş ve bu oluşum 1 Mart 1973'te Güven Partisi'yle birleşerek Cumhuriyetçi Güven Partisi adını almıştır. Diğer yandan Ecevit CHP'nin başkanı olduktan sonra 4 CHP'li bakanın kabineden çekilmesini sağlayarak 4 Mayıs 1972'de Melen Hükümeti'ne desteğini resmen çekmiştir. Bu gelişme Melen Hükümeti'nin muhafazakar niteliğini pekiştirmiştir; çünkü Demirel'in AP'si kuruluşundan beri zaten Melen Hükümeti'nin gölge iradesi olarak belirmişti. Melen Hükümeti bu gelişmeyi hafif bir hasarla atlatabilse de hükümetin esas zorlu sınavı, Cumhurbaşkanı Sunay'ın görev süresinin dolacağı 28 Mart 1973'ten sonraki günlerde kendisini hissettirmiştir. Yaklaşan Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde gerçekten de sivil irade ile askerler arasındaki çatışma alanları git gide belirginleşmiştir.<sup>23</sup>

### 1.1. Anayasa Değişiklikleri ve 1973 Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Türkiye'de siyasi sorumluluk taşıyanların ve yöneticilerin kendilerini yanlılardan soyutlayarak başarısızlıklarını anayasaların üzerine yıkmaları adeta bir gelenek halini almıştır. 27 Mayıs'ta, 12 Mart'ta ve 12 Eylül'de aynı kısır döngü sürekli olarak yaşanmıştır.<sup>24</sup> Haziran'da yine seçimlerden önce anayasal değişikliklerden söz edilmiş ve Melen, parti liderleriyle görüşmelere başlamıştır. Üst düzey komutanlar ise Melen'e tam kadro destek vermişlerdir. Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç ise 1970 yılı boyunca Anayasanın değişmesi gerektiği konusunda Demirel'i sık sık uyardığını açıklamıştır.<sup>25</sup> 1971 ve 1973'teki anayasa değişikliklerini parlamentoda savunanlar o güne kadarki yakınmalarına çözüm getirme iddiası ile ortaya çıkmışlardır. Parlamentodaki muhafazakâr çoğunluğun da aynı görüşü paylaşmasıyla birlikte Anayasa maddelerinden dörtte üçüne ilişilmiş, Anayasaya on bir yeni geçici hüküm getirilmiştir.<sup>26</sup> Bülent Ecevit ise Anayasa değişikliğini destekleyenlerin önerdiği gibi olağanüstü bir rejime sahip olmak yerine, Türkiye'nin normal rejime dönmesi gerektiğini bildirmiştir.<sup>27</sup>

<sup>23</sup> Hale, age., s. 250-251. İnönü-Ecevit rekabeti ve İnönü'nün CHP Olağanüstü Kongresi'ndeki yenilgisi için ve CHP'nin V. Olağan Kongresi'nde Ecevit'in 826 oyla parti liderliğine seçilmesi süreci için bk. *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1972, s. 1. Bir sonraki gün İnönü, CHP Genel Başkanlığından istifa ettiğini açıklamıştır. 5 Kasım günü ise İnönü CHP'den istifa etmiş ve milletvekilliğinden de çekilerek senatör olacağını açıklamıştır. Bk. *Milliyet*, 5 Kasım 1972, s. 1. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucularından, Atatürk'ün en yakın arkadaşlarından İsmet İnönü 17 Aralıkta hastalanmış ve 26 Aralık 1973 günü geçirdiği yeni bir kalp krizi sonucunda saat 16.10'da vefat etmiştir. Bk. *Hürriyet*, 26 Aralık 1973, s.1.

<sup>24</sup> Akşin, age., s. 264.

<sup>25</sup> Ahmad, age., s.298.

<sup>26</sup> Akşin, age., s. 265.

<sup>27</sup> Ahmad, s. 299.



Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, 1972 Ağustos'unda görev süresi dolmadan hemen önce bazı siyasi manevralar<sup>28</sup> ile görevini uzatma teşebbüsünde bulunsa da hükümet tarafından emekliye sevk edilmiş ve yerine Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nda süresi dolan Faruk Gürler getirilmiştir. Genelkurmay Başkanlığı için yaşanan bu gelişme, 1973 seçimlerinin Meclis içindeki ve dışındaki akislerinin ne denli hararetle geçeceğinin belirgin bir karinesini teşkil etmiştir.<sup>29</sup>

Mecliste yeni Cumhurbaşkanının seçimi 13 Mart günü yapılacaktı. Bu süreçte yeni Cumhurbaşkanının kendi Başbakanını atmasına imkan verebilmek için Başbakan Ferit Melen'in istifa etmesi gerekmekteydi. Meclis içinde ve dışında siyasi dengeler göz önüne alındığında yaşanan 'irade savaşı', 13 Mart günü Mecliste Cumhurbaşkanı olarak emekli Amiral Fahri Korutürk'ün seçilmesine kadar devam etmiştir.<sup>30</sup> Yaşanan bu siyasi rekabet ve ortaya çıkan renklilik, esasta Meclisin kendi 'rüştünü ispat' etme çabasının bir ürünü olarak değerlendirilmelidir. Böylesine bir güç yarışından Süleyman Demirel'in, 12 Mart Muhtırası sürecinde kendisine ve kabinesine karşı askerlerden gelen baskıya bir tür tepki ve rövanş arayışının yollarını aradığı gerçeği de çıkarılabilir. Gelişmeler 1971 Muhtırası sürecine verilen önemli bir siyasi karşılık olarak tarihe geçmiş ve esas bu dönemi, 1973 seçimleri sona erdirmiştir.<sup>31</sup>

Ferit Melen 7 Nisan'da istifa etmiş ve Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk Melen'in yerine Naim Talu'yu Başbakan olarak seçmiştir. Naim Talu Hükümeti de bir tür Adalet Partisi-Cumhuriyetçi Güven Partisi ittifakını gözler önüne sermiştir.<sup>32</sup>

## 2. 1973 GENEL SEÇİMLERİ VE CHP-MSP KOALİSYONUNUN KURULMASI

1973 seçimleri Türkiye'de yeni bir iktidar alternatifini gündeme getirmiş ve 12 Mart Muhtırasından önce kurulan her iki parti ile CHP koalisyonunu imkansız hale getirmiştir.<sup>33</sup> Demokratik Parti ile Milli Selamet Partisi, Adalet

<sup>28</sup> "Ziverbey Köşkü'nde Sıkı Yönetim Komutanı Faik Türlü'nün başını çektiği grup işkence seansları düzenleyerek Gürler aleyhinde ifade vermeye zorladılar. Ama oyun tutmadı ve Tağmaç, 30 Ağustos'ta Genelkurmayı Gürler'e teslim etti." Bk. Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, 12 Mart: İhtilalin Peşesinde Demokrasi, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 276.

<sup>29</sup> Akşin, age., s. 267.

<sup>30</sup> Ahmad, age., s. 299-300.

<sup>31</sup> Abdulvahap Akıncı, "Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 9, S. 1, 2014, s. 68.

<sup>32</sup> Ahmad, age., s. 301.

<sup>33</sup> Kurtuluş Kayalı, *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 194.





Partisi'nin oylarını bölünce seçim sonuçlarına göre Cumhuriyet Halk Partisi önemli bir sürpriz yapmıştır.<sup>34</sup>

Meclisteki milletvekili sayısı dağılımında 450 sandalyeden 149'unu AP, 185'ini ise CHP kazanmıştır. CHP'nin bu vetirede 1965'ten itibaren geliştirdiği 'Ortanın Solu' stratejisini ve 1972'de Ecevit ile yenilediği parti önderliğini göz önünde bulundurmakta önemli bir fayda gözükmektedir.<sup>35</sup> 1973 seçim sonuçları düşünüldüğünde Meclis aritmetiğinde CHP'nin tek başına hükümeti kuramayacağı görülmektedir. Bu minvalde CHP 25 Ocak 1974'e kadar bir koalisyon hükümeti kuramayınca yeni seçilen Meclis 24 Ekim'de toplanmış ve 27 Ekim'de de Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk hükümeti kurma görevini Bülent Ecevit'e vermiştir.<sup>36</sup>

Ecevit ilk hükümet kurma denemesinde başarılı olamamış, bu başarısız girişimin ardından Süleyman Demirel hükümeti kurmakla görevlendirilmiş fakat onun çabaları da sonuç vermemiştir. Cumhurbaşkanı bundan sonra hükümeti kurma görevini Naim Talu'ya verse de o da CHP dışında bir 'milli koalisyon' arayışında istenen hükümet formülünü yakalayamamıştır.<sup>37</sup> Nihayet Ecevit, 1974'te başkanı olduğu CHP'nin siyasi ve ideolojik açısıyla belki de hiç armoni teşkil etmeyecek türden bir partiyle -Milli Selamet Partisi- koalisyon hükümetini gerçekleştirmiştir.<sup>38</sup> 26 Ocak 1974 tarihinde CHP-MSP koalisyonu kurulmuştur. Mecliste 7 Şubat'ta Ecevit Hükümeti için güven oylaması yapılmış; ancak oylama sırasında dinleyicilerin tezahüratta bulunmaları üzerine büyük tartışmalar çıkmış, muhalefet partileri olan AP, DP, CGP ve MHP milletvekilleri salonu terk etmişlerdir. Mecliste daha sonra ise oylamaya devam edilmiş, oylamada Ecevit Hükümeti 136 ret, 2 çekimser oya karşılık 235 oyla güvenoyu alabilmiştir.<sup>39</sup>

CHP-MSP Koalisyon Hükümeti Türk siyasi yaşamında esasta ilginç bir birlikteliği ve çeşitliliği simgeler niteliktedir. Koalisyon ilk defa İslamcı bir kimliğin temsili iddiasıyla siyasi arenada boy gösteren MSP<sup>40</sup> ile kendisini laikliğin en önemli savunucusu olarak gören bir partinin ittifakını ifade etmektedir. Bu gelişme aslında kendilerine laik ve sol çevrelerce 'takunyalı' denilen, hatta çeşitli irticai vasıflarla hitap edilen MSP'nin siyasi meşruiyet

<sup>34</sup> *Hürriyet*, 15 Ekim 1.73, s. 1.

<sup>35</sup> *Akşin*, age., s. 269.

<sup>36</sup> *Ahmad*, age., s. 312-316.

<sup>37</sup> Suavi Aydın-Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2015, s. 252.

<sup>38</sup> Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 261.

<sup>39</sup> *Tercüman*, 8 Şubat 1974, s. 1.

<sup>40</sup> MSP'nin siyasi kimlik tahlilinde tarihçi Kemal Karpat'ın şu tespiti de dikkate değer türdendir: "MSP eski CHP'nin ve Kemalizmin benimsediği her şeyin tam zıddını savunuyordu. Yine de MSP'yi sadece gerici bir İslamcı parti olarak görmek yanlış olur. Aslında MSP İslam'a ve tarihe dayanan bir kültürel ve sosyal rehabilitasyon ve reoryantasyon programının yanı sıra bir sosyal ve ekonomik kalkınma ve sanayileşme programı da benimsemişti. 1974'teki CHP-MSP koalisyonu birtakım mutabakatlara dayanıyordu. Bunlardan biri siyasi suçlardan hüküm giymiş bütün mahkûmların affedilmesiydi." Bk. Kemal H. Karpat, age., s. 261.



kazanması olarak da düşünülebilir. Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'ın başkanı olduğu MSP kanadı hükümette Din İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığı, İç İşleri, Adalet, Ticaret, Gıda-Tarım ve Hayvancılık, Sanayi ve Teknoloji Bakanlıklarını alarak temsil edilmiştir. Koalisyon kurulurken iki uç siyasi görüşün uyum sağlayabileceği varsayımından hareket edilmiştir, hatta Ecevit'in yorumuyla 'laiklik ile dindarlığın barışabileceği' düşünülmüştür. Ancak iki taraf arasındaki çatışma konuları kısa süre içerisinde kendisini göstermeye başlamış ve iyi niyetli tezler yerini git gide derinleşen bir ihtilafa bırakmıştır.<sup>41</sup>

1950'de halkın oyuyla iktidardan uzaklaştırılan CHP için bu vetirede önemli bir şans doğmuştur. Çünkü 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinden sonraki süreçte ordunun da desteğini alan İnönü'nün CHP'si 1961'den sonraki koalisyon hükümetlerinin başını çekebilmiştir. MSP'nin böylesine bir koalisyonun ortağı olarak hükümetin bir kanadında yer almasında, CHP'nin uzun bir dönem iktidardan uzaklaşmasının ardından, 1974'te iktidara tekrar bu kadar yaklaşmasının etkili olduğu aşikardır.<sup>42</sup>

Ancak Mecliste Genel Af Yasası'nun oylaması sırasında MSP'li bazı milletvekillerinin sağ kanat partilerle ve muhalefetle birlikte hareket ettikleri gözlenmiş ve MSP-CHP Koalisyon Hükümeti'nin kuruluşundaki uzlaşma alanlarından birisine kısmi bir gölge düşürülmüştür. Böylesi davranışların, iki partinin ortaklık protokolünü ve hükümet programını zedelemesinin yanı sıra; MSP'nin fikir ve vicdan hürriyeti, 42 milyonun kardeşliği ve iç barışın tesisi tezlerine de aykırılık teşkil ettiği görülmüştür.<sup>43</sup> MSP lideri Erbakan koalisyonu kurtarabilme adına 141. ve 142. maddeden hüküm giyen her mahkumun 6 ay içerisinde affedilmeleri konusunu teklif etmiş ve iki parti de koalisyonun devamı için bu teklifi uygun bulmuştur. Kıbrıs krizinin 1974'te derin bir şekilde patlak vermesine değin, iki parti arasındaki ayrılıklar ve tartışma konuları hiç eksik olmamıştır. Kıbrıs krizinde Ecevit'in inisiyatifi ele alır bir görüntü çizmesi ve ortaya çıkan başarıyı siyasi arenada etkin bir şekilde kullanması sonucunda koalisyonun sonlandırılması sürecine girilmiştir. Ecevit ülke genelinde Kıbrıs üzerinden elde ettiği önemli prestiji, yapılacak olan seçimlerde kendisi ve partisi lehine dönüştürme adına erken seçimin yolunu aralamıştır.<sup>44</sup>

## 2.1. Ecevit ve Kıbrıs Krizi

<sup>41</sup> Serdar Köse, "Türk Demokrasi Hayatında 12 Mart 1971 Muhtırası", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2010, s. 38.

<sup>42</sup> Akşin, age., s. 271.

<sup>43</sup> Akşin, age., s. 271.

<sup>44</sup> Bu meyanadaki önemli değerlendirmeler için bk. Ahmad, age., s. 328.



16 Temmuz 1974'te Yunan subaylarının yönetimindeki Ulusal Muhafız Gücü beklenen komployu yaparak Kıbrıs'ta darbeyi gerçekleştirmiştir. Ecevit yapmış olduğu açıklamada, bunun doğrudan bir Yunan müdahalesi olduğunu dile getirmiştir. Darbeciler, darbenin hemen ardından EOKA'cı Sampson'u Cumhurbaşkanı ilan etmişlerdir.<sup>45</sup>

Ecevit, Amerika Birleşik Devletleri'nin arabuluculuk teklifi reddedildikten sonra, sabrının kalmadığını belirterek<sup>46</sup> 20 Temmuz 1974 günü saat 06.00'da elli kadar gazeteciye Başbakanlık Merkezinde Kıbrıs'a Çıkarma Harekatı'nın başladığını açıklamıştır. Bu meyanda Ecevit kamuoyuna yaptığı açıklamada, *"Türkiye'nin bu harekâtının insanlığa, bütün Kıbrıslılara hayırlı olmasını, Allah'ın milletimizi ve bütün insanlığı felaketlerden korumasını dilerim."* demiştir. Aynı gün Türk paraşütçüleri Kıbrıs'a inmiş ve bir Rum hücumbotu batırılmıştır. Bu süre zarfında 14 ilde sıkıyönetim ilân edilmiştir.<sup>47</sup> 21 Temmuz'da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin gerçekleştirdiği 'Kıbrıs Barış Harekatı' tam bir zaferle sonuçlanmış, Lefkoşa ve Limasol Türk birliklerinin kontrolüne girmiştir. Rumlara beyaz bayrak çektiren Türk askerleri Rum köyleri tarafından dahi "Kurtarıcı" olarak karşılanmıştır ve Türk askerleri Rumlara ekmek dağıtmıştır. Türk ordusunun bu muvaffakiyeti dünyada büyük tepki yaratmış ve bir yıldan beri ilk defa Moskova ile Washington arasındaki kırmızı telefon kullanılmıştır. Ecevit Türk Silahlı Kuvvetleri adına Genelkurmay Başkanı Sancar'ı öperek kutlamıştır.<sup>48</sup>

22 Temmuz'da ateşkes sağlanmış ve Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'nin temsilcileri, Kıbrıs sorununa çözüm bulmak için 25 Temmuz'da Cenevre'de toplanmışlardır.<sup>49</sup> 14 Ağustos 1974'te Yunanistan'ın NATO'dan çekilmesi üzerine İkinci Barış Harekâtı başlatılmıştır. Bülent Ecevit barışın tesisi için yapılan görüşmelerin hiçbir fayda sağlamadığını, Yunanistan'ın son barış teklifini de reddettiğini dile getirmiştir. Harekâta başlanmasıyla Kıbrıs Rum Radyosu ve Muhafız Gücü Karargâhı tahrip edilmiştir. Türk tankları Adada engel tanumadan ilerliyorken Yunanistan da savaş hazırlığına başlamıştır.<sup>50</sup> 17 Ağustos'ta '3 Gün Savaşı' başarıyla sona ermiştir. Harekâtın son gününde Lefke ve Omorfo alınmış, Klerides ve Bakanları Lefkoşa'dan kaçmıştır.<sup>51</sup> Bu gelişmeler üzerine 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federasyonu Devleti ilan edilmiştir. Kıbrıs'ın yönetim biçimi 14 Şubat'tan itibaren ye-

<sup>45</sup> *Milliyet*, 16 Temmuz 1974, s. 1.

<sup>46</sup> *Hürriyet*, 19 Temmuz 1974, s. 1.

<sup>47</sup> *Hürriyet*, 20 Temmuz 1974, s. 1.

<sup>48</sup> *Hürriyet*, 21 Temmuz 1974, s. 1.

<sup>49</sup> *Hürriyet*, 31 Temmuz 1974, s. 1.

<sup>50</sup> *Hürriyet*, 14 Ağustos 1974, s. 1.

<sup>51</sup> *Milliyet*, 17 Ağustos 1974, s. 1. 1974 Kıbrıs Askeri Harekatlarını hazırlayan koşullar, Türkiye'nin çıkarma planları ve harekâtın sonuçları için bk. Türk Dış Politikası (1919-1980), C. I, Editör: Baskın Oran, İletişim Yayınları, 18. Baskı, İstanbul 2013, s. 739-749.



niden değişmiş ve Kıbrıs Federe bir devlet olmuştur. Kıbrıs'ın Türk yönetimi de federal devletin içinde 'Kıbrıs Türk Cumhuriyeti' adı ile yerini almıştır. Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilk Başkanı da Rauf Denктаş olmuştur.<sup>52</sup>

Bu olay Ecevit'in hızla azalan popülaritesini muazzam bir şekilde yükseltmiş, devlet radyosu ve televizyonuna partizan atamalar yaparak genişlettiği bu yeni popülariteden cesaret alan Ecevit, koalisyonu dağıtmaya karar vermiş ve ortaya çıkacak sıkıntının seçimlerin yenilenmesine yol açacağı beklentisiyle başbakanlıktan istifa etmiştir.<sup>53</sup>

### 3. MİLLİYETÇİ CEPHENİN OLUŞUMU

Ecevit'in istifası ülkeyi seçimlere götürme adına yapılmıştır. Ancak bu süreçte Ecevit erken seçimlerin yolunu açacak yeni bir hükümet ortağını da bulamamıştır. Demirel'in Adalet Partisi ile yol arkadaşlığı yapacak bir oluşuma yönelik çabaları da Demokratik Parti'nin desteği sağlanamadığı için bir türlü gerçekleşmemiştir.<sup>54</sup>

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Ecevit'in istifası üzerine Başbakanlığa atanmış olan Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak bir bakanlar kurulu listesi hazırlamıştır. Teknokrat ve bürokratlardan oluşan partiler üstü bir görünüme sahip olan bu listeye Meclis'te sadece on yedi milletvekili destek vermiş ve bu hükümet de güvenoyu alamadığı için kurulamamıştır.<sup>55</sup>

Hükümet arayışlarının hummalı bir biçimde devam ettiği bu süreçte, belki de Türk siyasal hayatındaki tikanıklığı açacak yolu Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu dile getirerek 'Milliyetçi Cephe' formülünü ilk defa kamuoyuna açıklamıştır. 'Milliyetçi Cephe Hükümeti' içerisinde AP, MSP, CGP ve MHP yer almıştır ve bu partilerin genel başkanları 18 Aralık 1974'te birlikte çalışma kararlarını kamuoyuna ilan etmişlerdir. Partilerin Milliyetçi Cephe Hükümeti çatısı altında birleştiklerini açıkladıkları bildiri Turhan Feyzioğlu tarafından okunmuştur. Feyzioğlu bildiride şöyle demiştir: *"Türk milletini kaderde, kıvançta ve tasada bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında toplayan milletimizin milli birlik ruhu içinde yüceltilmesini amaç bilen Türk milliyetçiliği, ilham kaynağımızdır. Milli bütünlüğünü iç kavgalarla yok etmek isteyen her türlü yıkıcı faaliyetin karşısındayız. Milli ve manevi değerlere bağlı ve saygılıyız. Hür demokratik rejimi insan haysiyetine uygun yegâne idare şekli sayıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti'ni komünizmin ve her türlü yıkıcı akımın saldırısına karşı azimle savunmaya kararlıyız. Milletimizi her türlü dikta, istibdat, baskı ve tahakküm tehdidinden de yoksulluk, darlık ve fakirlik-*

<sup>52</sup> Akşam, 14 Şubat 1975, s. 1.

<sup>53</sup> Karpat, a.g.e., s. 262.

<sup>54</sup> Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2004, s. 251.

<sup>55</sup> Akşin, *Türkiye Tarihi-4*, s. 273.



ten de kurtarmak ortak hedefimizdir. Türkiye'nin hür ve demokratik bir rejim içinde dengeli bir karma ekonomi sistemi ile kalkınacağı inancındayız. Artan nüfusumuza iş sahaları açılması için hızlı sanayileşmeyi, vazgeçilmez milli hedef sayıyoruz. Yatırım hevesini arttırmak kararındayız. Kanun hâkimiyetine ve vatandaşların anayasada yer alan temel hak ve hürriyetlerin, mülkiyet hakkına, meşru kazanca, sosyal adalet ve güvenliğe saygılı bir görüşle kalkınma hedeflerine ulaşacağı inancındayız. Kalkınma, aşırı sol sloganları ile kanun dışı eylemlerle, taklitçilikle, yağma teşvikçiliği yapılarak ve yurttaşın güven duygusu ve çalışma şevki yok edilerek gerçekleşmez. Sosyalist devlet macerasının hürriyetleri yok edeceğini, yurttaşlarımızın insan haysiyetine uygun ve mutlu şekilde yaşamalarını imkânsız hale getireceğini bildiğimiz için sosyalist devlet kurma heveslerinin kesinlikle karşısındayız. Bütün milliyetçilerin aynı hedefler etrafında toplanacağına eminiz."<sup>56</sup> Feyzioğlu'nun bu bildirisi esasta Milliyetçi Hükümetlerin kuruluşunu teşkil eden ortak bir açıklama olarak tarihe geçmiştir.

### 3.1. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümetinin Kurulması

Türkiye'de iktidarı oluşturma arayışlarının devam ettiği bu dönemde Mecliste yer alan partiler hem çoğunluğu sağlayamamış, hem de yaşanan kişisel çekişme ve uyuşmazlıklar sonucunda istenilen hükümet formülünü yakalayamamıştır. Hayat pahalılığının hissedilir bir sosyo-ekonomik sorun teşkil ettiği ülkede, sokaklarda şiddetin gün be gün artması ile yaygınlaşan baskı ve şiddet siyasal ve sosyal istikrarı daha da derinden sarsmıştır. Türkiye'nin içine düştüğü siyasal ve sosyo-ekonomik anafordan sıyrılabilmesi için dirayetli bir hükümetin koşullarının sağlanabilmesi, toplumsal kesimlerin önemli bir beklentisi haline gelmiştir. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, yaşanan bu tikanıklığı açmak için önce Ecevit'e hükümeti kurma görevini tevdi ettiyse de Ecevit'in bu teklifi reddetmesi üzerine bu sefer görevi AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'e vermiştir.<sup>57</sup>

Demirel, Demokratik Parti'den ayrılmış olan 9 milletvekilinin de desteğini alarak karma bir hükümet kurmayı başarmıştır.<sup>58</sup> Demirel'in öncülüğünde kurulan hükümette Adalet Partisi'nden 16, MSP'den 8, CGP'den 4 ve MHP'den de 2 bakan yer almıştır.<sup>59</sup>

Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti ile ortaya çıkan koalisyon Ecevit tarafından hemen 'sağcı bir komplo' şeklinde ifade edilerek tenkit edilmiştir. 1971 Muhtırası sürecinde başbakanlığı bırakan Süleyman Demirel'in yeni-

<sup>56</sup> Türker Akıncı, "Birinci Milliyetçi Hükümeti ve İzmir Basını", Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2010, s. 19-20. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin Programı için bk. Neşe Erdilek, "Hükümetler ve Programları", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, C. 4, Yayın Kurulu: Murat Belge, Seyfettin Gürsel, Mete Tunçay ve Bülent Özukan, İstanbul 1983, s. 1027-1030.

<sup>57</sup> Akıncı, agt., s. 42.

<sup>58</sup> Akşin, Ana Çizgileriyle, s. 25.

<sup>59</sup> Ahmad, age., s. 336.



den başbakan olduğu yeni hükümette dört partiye mensup otuz bakanın yer aldığı liste şu şekildedir:

ADI	PARTİSİ	GÖREVİ	BIYOGRAFI
Süleyman DEMİREL	AP	Başbakan	1924 doğumlu AP Genel Başkanı, İngilizce bilir.
Necmettin ERBAKAN	MSP	Başbakan Yard	1926 doğumlu MSP Genel Başkanı, Almanca bilir
Turhan FEYZİOĞLU	CGP	Başbakan Yard	1922 doğumlu CGP Genel Başkanı, İngilizce, Almanca
Alparslan TÜRKÜŞ	MHP	Başbakan Yard	1917 Kıbrıs doğumlu, Fransızca bilir
Seyfi ÖZTÜRK	AP	Devlet Bakanı	1927 doğumlu Hüküm mezu, Fransızca bilir
Hasan AKSAY	MSP	Devlet Bakanı	1931 doğumlu İstanbul milletvekili, İlahiyat mezunu
Giyasettin KARACA	AP	Devlet Bakanı	1927 doğumlu Hüküm mezu, Fransızca bilir
Mustafa K ERKOVAN	MHP	Devlet Bakanı	Ankara milletvekili Hüküm mezu
İsmail MÜFTÜOĞLU	MSP	Adalet Bakanı	1939 doğumlu Sakarya milletvekili, Yunanca bilir.
Ferit MELEN	CGP	Milli Savunma	1906 doğumlu, Van Senatörü, Fransızca bilir
Oğuzhan ASILTÜRK	MSP	İçişleri	1935 doğumlu, Ankara milletvekili
İ. Sabri ÇAĞLAYANGİL	AP	Dışişleri	1908 doğumlu, Bursa senatörü, Fransızca, Rusca bilir
Yılmaz ERGENEKON	AP	Maliye	1929 doğumlu, S. Bilgiler, Hüküm mezu
Ali Naili ERDEM	AP	Milli Eğitim	1927 doğumlu Hüküm mezu
Fehim ADAK	MSP	Bayındırlık	1931 doğumlu, Mardin milletvekili, Arapça bilir.
Halil BAŞOL	AP	Ticaret	1925 doğumlu, eski Fiskobirlik Genel Müdürü
Kemal DEMİR	CGP	Sağlık	1921 doğumlu, Tıp mezu, CGP Kurucularından
Orhan ÖZTRAK	CGP	Günmük-Tekel	1914 doğumlu, CGP Kurucularından, Fransızca bilir.
Korkut ÖZAL	MSP	Gıda-Tarım	1929 doğumlu, Fransızca bilir
Nahit MENTEŞE	AP	Ulaştırma	Hüküm mezu, Fransızca bilir
Ahmet T. PAKSU	MSP	Çalışma	1926 doğumlu Maraş milletvekili
Abdulkerim DOĞRU	MSP	Sanayi	Kars milletvekili, Arapça bilir
Selahattin KILIÇ	AP	Enerji	1927 doğumlu, Fransızca bilir
Lütfü TOKOĞLU	AP	Turizm-Tanıtma	1917 doğumlu, Kocaeli Senatörü, S. Bilgiler mezu
Nurettin OK	AP	İmar-İskan	1928 doğumlu, Çankırı milletvekili, Fransızca bilir
Vefa POYRAZ	AP	Köyİşleri	1917 doğumlu, İstanbul Senatörü, Harp Okulu mezu
Turan KAPANLI	AP	Orman	1916 doğumlu, Hüküm mezu
Ali Ş. EREN	AP	Gençlik-Spor	1935 doğumlu, Tokat milletvekili, Fransızca-Almanca
Rıfık DANIŞMAN	AP	Kültür	1924 Erzurum milletvekili
A. Mahir ABLUM	AP	Sosyal Güvenlik	1923 doğumlu, Kütahya milletvekili, S. Bilgiler mezu

12 Nisan 1975 günü Meclis'in 446 milletvekilinden 442'si oylamaya katılmış ve bu oylamada 222 kabul, 218 ret ve 2 çekimser oy ile hükümet güvenoyu almıştır.<sup>61</sup> Başbakan Yardımcısı ve MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, 12 Nisan günü yapmış olduğu toplantıda Ecevit'i ağır bir şekilde suçlayarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: *"Türkiye bir avuç CHP'li ve onun lideri Ecevit'in şahsi kaprisleri ile karanlıklara götürülemez. Ecevit'i iftiracıktan vazgeçmeye davet ediyorum."*<sup>62</sup>

Bir kısım araştırmacılar Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin kurulmasını, Türk siyasetinde 1960'larda ortaya çıkan sağ-sol kutuplaşmasının yerleşmesine bir kanıt olarak değerlendirmektedir. Bu yöndeki tespit yapılırken, karma hükümetin ardından Mecliste 3 milletvekili bulunan MHP'ye hükümette 2 koltuk verilmesi olayı önemli bir dayanak olarak öne sürülmektedir. Demirel'in, Ecevit'e karşı MHP'ye hükümette tanıdığı büyük payın Türk milli eğitim sisteminde daralma ve taşralaşmaya yol açtığı iddiaları da ileri sürülmekte, bu meyandaki eleştirilerin komünizmle mücadele için atılan adımların da etkisiyle 'Türkiye'nin dünyaya kapatılması' ve eğitimde bugün de etkileri süren büyük dejenerasyonun başlatılması şeklinde-

<sup>60</sup> Akıncı, agt., s. 23.

<sup>61</sup> Mete Tunçay, "Siyasal Gelişimin Evreleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, s. 1989-1990.

<sup>62</sup> *Tercüman*, 13 Nisan 1975, s. 1.



ki tespit ve çıkarımlar ile devam ettirilmektedir.<sup>63</sup> Diğer yandan hükümetin kurulması, Demirel için 12 Mart 1971’de silahlı kuvvetler tarafından devrilmiş bir hükümetin başbakanının, yeni bir güç tazelemesi hatta zaferi olarak da değerlendirilebilir.<sup>64</sup>

12 Mart’ın ertesinde üniversite ve çevresinde sağ ve sol gençlik arasındaki çatışma zemini ve yaşanan şiddet olayları yeniden başlamıştır. Fakülte-lerde silahlı eylemciler ve zorbalara eğitim ortamını sabote etmeye başlamış, karşı düşüncedeki öğrencilerin dersliklere girişi engellenmiştir. Şiddet, düzeyini artırdıkça kanlı olaylar çıkmış ve üniversitelerde faili meçhul cinayet-lerde bir artış gözlenmiştir.<sup>65</sup>

Başta üniversitelerde yaşanan bunaltıcı tedhiş ve anarşi olayları siyaset-çileri de tehdit etmeye başlamış, adeta toplumsal gerilim devlet yöneticileri-ni de kuşatacak tarzda bir yürüngeye girmiştir. Nitekim Demirel, 13 Mayıs 1975 günü bakanlar kurulu toplantısından çıkarken CHP’li Vural Önsel adlı bir şahsın saldırısına uğramış, burnuna rastlayan bir yumrukle yere yıkıl-mıştır. Olay Başbakan Yardımcıları Necmettin Erbakan, Turhan Feyzioğlu ile Devlet Bakanı Seyfi Öztürk ve Sanayi Bakanı Abdülkerim Doğru’nun yanında ve gazetecilerin önünde gerçekleşmiştir. Demirel’in burnu kanamış ve yerden kaldırılarak makamında istirahate alınmıştır.<sup>66</sup> Ecevit’e karşı ise Gerede Mitingi(1975) ve 1977 seçimlerinden önce Çiğli Havaalanı, Taksim Mitingi ve Niksar Olayı gerçekleştirilmiş, meydana gelen böylesine tepkiler ise toplum katmanlarını sarmaya başlamıştır. CHP Genel Başkanı Ecevit ve yanındakiler 26 Nisan günü akşamüstü Niksar’da açık hava toplantısı ya-parken, MHP’li bir grup ‘komandanun’ saldırısına uğramıştır. İçinde bu-lunduğu seçim otobüsü kurşunlanan CHP Genel Başkanı, “*Bu AP ile MHP’nin birlikte hazırladıkları bir oyun*” diyerek olayı değerlendirmiştir. Nik-sar’daki olaylarda 4 kişi yaralanmış, bazı işyerleriyle CHP’nin bir seçim otobüsü tahrip edilmiş ve olaylarda 2 kişi gözaltına alınmıştır.<sup>67</sup> Bunların yanı sıra 1977’de DİSK’in İstanbul’daki 1 Mayıs mitinginde kalabalığın üze-rine faili meçhul bir elin ya da ellerin açtığı ateş sonucunda çıkan panikte, 33 kişi ezilerek ölmüştür. Hükümet bu durum üzerine olağanüstü bir toplantı düzenlemiştir. Başbakan Demirel toplantıdan önce, “*Sıkı yönetim söz konusu değil*” derken; Ecevit ise, “*Seçimler yaklaştıkça tertipler yoğunlaşıyor, kıskırtma-lara kapılmamak gerekir*” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.<sup>68</sup> 25 Mayıs’ta

<sup>63</sup> Akıncı, agt., s. 43-44.

<sup>64</sup> Ahmad, age., s. 337.

<sup>65</sup> Akşin, age., s. 251.

<sup>66</sup> *Tercüman*, 14 Mayıs 1975, s. 1.

<sup>67</sup> *Milliyet*, 27 Nisan 1977, s. 1.

<sup>68</sup> *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1977, s. 1.



ise AP lideri ve Başbakan Demirel, Sivaslı'da seçim otobüsü üzerinde konuşurken önce bir sandalye fırlatılmış, sonra da taş yağmuru başlamış, çıkan olaylarda 3'ü koruma polisi olmak üzere 10 kişi hafif yaralanmıştır.<sup>69</sup>

### 3.2. Dış Politikada Yaşanan Gelişmeler

Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra Yunanistan NATO'nun askeri kanadından çekildiğini açıklayarak, Batı'nın Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler karşısındaki pasif tutumuna kendi politik anlayışı çerçevesinde tavır almıştır. Yunanistan diğer yandan Lozan Barış Antlaşması şartlarını da aşarak Ege Denizi'ndeki adaları silahlandırmaya ve bu adalara hava alanları inşa etmeye başlamıştır. Gelişmeler karşısında Türkiye 20 Temmuz 1975'te merkezi İzmir olmak üzere Ege Denizi'ne ve Batı Akdeniz'e dönük Dördüncü Ordusu(Ege Ordusu) tesis etmiştir. Bu ordu Ege'deki Yunanistan'ın kışkırtıcı faaliyetlerine, ABD'nin Kıbrıs meselesi bağlamında uyguladığı silah ambargosuna<sup>70</sup> karşı NATO ordusu sayılmayacak bir biçimde NATO envanterinin dışında oluşturulmuştur. Diğer yandan 1975'te Yunanistan'ın AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunması ve 1976 yılında AET'nin Yunanistan ile katılım müzakerelerini başlatması, Yunanistan ile zaten yaşanan Kıbrıs, Ege Kıta Sahaneliği, Ege Fır Hattı ve Ege Karasuları sorunlarının üzerine Türkiye'nin telaşını daha da artırmıştır. Bu ortamda Türkiye 25 Aralık 1976'da tek taraflı bir kararla Katma Protokol'de yer alan ve 'Korunma Maddesi' anlamındaki 60. maddeyi işleterek bütün yükümlülüklerini dondurma ve gümrük listelerinde hiçbir indirim yapmama kararını almıştır. Yine AET'den Türkiye'nin 1977 yılı için talep ettiği 1 milyar dolarlık mali yardımın sadece 310 milyon doları verilince, Türkiye ile Avrupa arasındaki ilişkilerin bir bunalım ve kriz eşiğine geldiği görülmüştür.<sup>71</sup>

### 3.3. 1977 Seçimleri ve II. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin Kuruluşu

1977 Kasım'ında yeni akademik yılın başlamasıyla birlikte üniversitelerdeki şiddet olaylarının hızla arttığı gözlenmiştir. Ahmad'a göre Hükümet kurumlarının da desteği sonucunda 'Sağ'ı temsil eden gruplar üniversitelerde ve öğrenci yurtlarında belirgin bir hakimiyet kurarak 'Sağ-Sol' çatışmasının derinleşmesine ve ülkedeki istikrarsızlığın daha da artmasına ortam hazırlamıştır. Ülkede işsizliğin 2.5 milyona ulaştığı ekonomik bir durgunluk ortamında üniversitelerde 'Sağ ve Sol' grupları besleyecek bir genç

<sup>69</sup> *Milliyet*, 25 Mayıs 1977, s. 1.

<sup>70</sup> "Türkiye'nin Batı dünyasında Avrupa'yla ilişkilerindeki durgunluk, onu doğal olarak ABD'ye mi itecekti? Oysa durum bu dönemde böyle olmadı. Türk Amerikan ilişkilerinde ciddi sorunlar vardı. 1973 sonrasında Türk dış politikasının başlıca sorunu Kıbrıs konusu, bunun temel soncu da ABD'nin silah ambargosuydu. Bu konu, uygulandığı dört yıl boyunca Türkiye'nin savunma sistemini doğrudan, başka birçok alanı da dolaylı olarak etkilemekle kalmadı. Kaldırıldıktan sonra da çeşitli sonuçlarıyla ileriki yılları etkiledi." ABD'nin uyguladığı silah ambargosu sorunu için bk. Mehmet Gönübol, Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)*, Siyasal Kitabevi, 8. Baskı, Ankara, 1993, s. 589-592.

<sup>71</sup> Aydın-Taşkın, s. 275-276.





kitlesinin bulunması, yaşanan siyasal ve toplumsal krizi derinleştirmiştir. Dış politikada Yunanistan cephesinde Kıbrıs, Ege Kıta Sahanelığı, Fır Hattı, Ege Karasuları ve AET ile ilişkiler<sup>72</sup> çözüm bekleyen sorunlar olarak varlığını korumuştur. İşte bu ortamda 1977'de bir erken genel seçim ile Türkiye'de yaşanan siyasal ve sosyal tıkanıklık giderilmeye çalışılmıştır.<sup>73</sup>

Kamuoyunda CHP'nin seçimlerde ipi göğüsleyeceği gibi bir algı oluşmuştu. Sermaye kesimi istikrarlı bir tek parti iktidarı isterken, geniş toplum kitleleri de sokak çatışmalarına son verecek bir iradeden yana hareket etmiştir. Bu minvalde böylesine bir hükümeti ancak Ecevit'in CHP'si kurabilir anlayışı toplumun geneline hakim hale gelmeye başlamış ve 'Umudumuz Ecevit' sloganı git gide benimsenmiştir. Sonuçta 5 Haziran 1977'de yapılan Milletvekili Erken Genel Seçimlerinde devletteki milliyetçi kadrolaşmaya karşı bir tepkinin ürünü olarak sol cemahta tam bir blok ortaya çıkmış ve CHP seçimlerde en fazla oy alan parti konumuna gelmiştir.<sup>74</sup>

Ne var ki 1977 seçimleri herhangi bir partinin açık bir çoğunluk kazanmasına izin vermemiştir. Dolayısıyla 1973-1977 döneminin zayıf koalisyon hükümetlerine ve istikrarsız ortamına sebebiyet veren siyasal ortam devam etmiştir. CHP oylarını yüzde 41.4'e(1973'te yüzde 33.3 idi) yükselterek 213 milletvekilliği elde etmiştir. AP'nin oyu yüzde 29.8'den yüzde 36.9'a, milletvekili sayısı da 149'dan 189'a yükselmiştir.<sup>75</sup>

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, 213 sandalyeyle Meclisteki en çok milletvekiline sahip olan Ecevit'e hükümeti kurma görevini vermiş ve Ecevit de 21 Haziran 1977'de Ecevit Azınlık Hükümeti'ni<sup>76</sup> kurmuştur. Demirel Ecevit'in Azınlık Hükümeti için Meclisten güvenoyu almaması gerekçesiyle 'Çankaya Hükümeti' yakıştırmada bulunmuştur. Nihayet 3 Temmuz 1977'de Mecliste yapılan güven oylamasında Ecevit'in Azınlık Hükümeti'ne güvenoyu verilmeyince bu kez hükümeti kurma görevi AP Başkanı Süleyman Demirel'e verilmiştir. O günlerde Ecevit Demirel'e bir AP-CHP Koalisyon Hükümeti teklif etse de Demirel bunu kabul etmemiştir. Sonuçta Demirel AP, MSP ve MHP ortaklığında 21 Temmuz 1977'de 'II. Milliyetçi Cephe Hükümeti'ni kurmuş ve bu hükümet 232 sandalye ile 1 Ağustos 1977'de Meclisten güvenoyu alabilmiştir.<sup>77</sup>

I. MC Hükümeti'nde bulunan bakanlardan 17'si yeni kabineye girememiştir. O günlerde yaşanan bu gelişme ile ilgili tepkilere karşılık Süleyman

<sup>72</sup> Türkiye'nin Yunanistan ve Avrupa Ekonomik Topluluğu ile yaşadığı temel siyasal sorunları ve çatışma noktalarını daha ayrıntılı olarak incelemek için bk. Gönübol, Sar, age., s. 580-588.

<sup>73</sup> Ahmad, age., s. 348.

<sup>74</sup> Aydın, Taşkın, age., s. 282.

<sup>75</sup> *Günaydın*, 6 Haziran 1977, s. 1.

<sup>76</sup> Böylece Türkiye tarihinin ilk Azınlık Hükümeti de kurulmuştur.

<sup>77</sup> Aydın, Taşkın, age., s. 283-284.



Demirel, hükümet güvenoyu aldıktan sonra, “*Rahatsızlık ortadan kalktı.*” açıklamasını yapmıştır.<sup>78</sup>

II. MC Hükümeti'nin kurulması sürecinde Demirel anahtar konumdaki MSP'ye iktidar paylaşımında önemli ayrıcalıklar tanımak zorunda kalmış ve MHP de iktidar ortağı olarak bu paylaşım sürecinde bazı güçlükler sonunda ikna edilmişti. Daha başlangıcından itibaren II. MC Hükümeti içerisinde çeşitli sorunlar kendisini göstermiştir; ancak hükümetin geleceği konusunda esas sorun sokak muhalefetinden ve sokak çatışmalarından kaynaklanmıştır. Bu dönemde Ülkücü-milliyetçi hareketin yükselişi sonrasında Sağ-Sol gerginliği daha da tırmanmış ve yalnızca 1977'de sağ ve sol cenahtan 300 kişi siyasi kavga ve çatışmalarda hayatını kaybetmiştir. Bu arada 11 Aralık 1977'de yapılan yerel seçimlerde CHP % 42'lik oy oranıyla yine birinci parti olmuş, AP ve MHP oy oranlarını bir miktar artırmış, ama MSP oy kaybetmiştir. Hükümet içerisindeki anlaşmazlıkların artması ve sokak çatışmalarının giderek yoğunlaşması adeta hükümete boyun eğdirmiştir. Bu arada AP'den 11 milletvekilinin istifa etmesiyle birlikte verilen gensoru oylamasında, 31 Aralık 1977 tarihinde II. MC Hükümeti 228 ret oyuyla düşürülmüştür.<sup>79</sup> Oylamaya eski bağımsızlardan Abdülkerim Zilan ile AP'den ayrılıp bağımsız olan Cemalettin İnka'ya katılmamıştır. İktidar partileri ise hiç fire vermemiş ve hükümet için 218 güvenoyu kullanılmıştır. Çıkan sonuç ile Türk Parlamento Tarihinde ilk kez bir hükümet gensoru ile düşürülmüştür. Bu durum karşısında Demirel, “*Şimdi hükümet bunalımı başlamıştır*” açıklamasında bulunurken; Ecevit ise, “*Ağır bunalım sona ermiştir.*”<sup>80</sup> şeklinde yaşanan gelişmeyi değerlendirmiştir.

CHP ve Ecevit, AP içindeki memnuniyetsiz milletvekillerini şahsen ikna etmeyi başararak kıl payı bir farkla CHP çoğunluğunu sağlamıştır.<sup>81</sup> AP'den istifa edip CHP'nin elini güçlendiren 11'lerin ve ayrıca CGP-DP'nin verdiği destekle 5 Ocak 1978'de Meclisten 229 güvenoyu alan III. Ecevit Azınlık Hükümeti'nde bakanlık sayısı 34'e çıkarılmıştır.<sup>82</sup> Türk siyasi hayatında kuruluşunda önemli şaibeler yer alan bu hükümetin içerisinde AP'den ayrılan 11 milletvekilinin önemli bir kısmına da bakanlık koltuğu ayrılmıştır. 11'lerle CHP yöneticileri arasındaki siyasi müzakere İstanbul'da 'Güneş Motel'de gerçekleşmiş ve bu gelişmeye siyasi literatürde 'Güneş Motel Olayı' denmesine de sebebiyet vermiştir.<sup>83</sup>

<sup>78</sup> Akşam, 22 Temmuz 1977, s.1.

<sup>79</sup> Aydın, Taşkın, age., s. 283-284.

<sup>80</sup> Hürriyet, 1 Ocak 1978, s. 1.

<sup>81</sup> Karpat, age., s. 263.

<sup>82</sup> Akşin, age., s. 277.

<sup>83</sup> Aydın, Taşkın, age., s. 286-287.



Ecevit başkanlığındaki III. Azınlık Hükümeti gerçekten de büyük sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunların başında 1973 Ekimi'nde meydana gelen petrol krizinin önemli yansımaları gelmektedir. Bu krizle dünyada petrol fiyatları aşırı yükselmiş, ancak Türkiye'de hükümetler seçmenin tepkisini çekmemek için bu fiyatları aynı ölçüde yükseltmemişlerdir. Bunun telafisi için büyük bir dış borçlanma türü olan 'dövizle çevrilebilir mevduat' yoluna başvurulmuştur. İşte bu vetirede Ecevit döneminde büyük mal darlıkları yaşanmıştır. Toplumun hafızasında tazeliğini hep koruyan yağ ve gaz kuyrukları ve kıtlığı sorunu baş göstermiştir.<sup>84</sup> Diğer yandan da şiddet olayları durmadan bütün yıkıcılığı ile ülkenin önemli bir meselesi olmaya devam etmiştir. Halkın hükümetten beklediği en önemli şey güvenliği tesis edilmesi olmuştur. Tam da bu günlerde Malatya Bağımsız Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu, Ankara'dan adına gönderilen paketi açarken meydana gelen patlama neticesinde iki torunu ve geliniyle birlikte vefat etmiştir. 'Hamido'nun ölümü üzerine PTT merkezi ve bazı iş yerleri taşlanmış, düzenlenen protestolarda 'Katil Hükümet' sloganları atılmıştır. Hükümet olayları yatıştırmak için Malatya'ya askeri birlikler sevk etmiştir.<sup>85</sup>

22 Aralık 1978'de Kahramanmaraş'ta meydana gelen olaylar bir sağ-sol çatışması görünümünde başlayıp git gide alevi-sünni kavgasına dönüşmüştür. Güvenlik kuvvetlerinin nedense önlemedikleri ya da önleyemedikleri bu olaylarda 111 kişi öldürülmüş, 552 ev ile 289 işyeri tahrip edilmiş ve 1000'i aşkın kişi de yaralanmıştır. Tarihe 'Maraş Katliamı' olarak geçen bu olaylar karşısında devlet ve hükümet kuvvetlerinin yeteri kadar önlem almadıkları yönündeki tartışmalar günümüze kadar devam etmiştir. Maraş'taki hadiselerin benzerleri daha sonra 12 Eylül 1980 Darbesi'ne kadar Sivas ve Çorum'da da meydana gelmiştir.<sup>86</sup> Ecevit Hükümeti, 25 Aralık 1978'de 13 ilde sıkıyönetim ilan etmiştir.<sup>87</sup> Gün geçtikçe tedhiş ve anarşinin şekli de değişmeye başlamıştır. Bu sefer olaylar sadece üniversitelerde ve belirli toplum kesimleri arasında değil, devlet ve toplumun her kademesini ilgilendirir türde bir saldırının da fitilini ateşlemiştir. Emniyet müdürleri, savcılar, sendika başkanları, gazeteciler saldırıya uğramakta ve çoğu zaman cinayetlerin failleri bulunamamaktaydı. Bu bağlamda en çarpıcı cinayet şüphesiz Milliyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi'nin öldürülmesi ile yaşanmıştır. İpekçi'nin katil zanlılarından Mehmet Ali Ağca

<sup>84</sup> Akşin, Ana Çizgileriyle, s. 252.

<sup>85</sup> Milliyet, 18 Nisan 1978, s.12.

<sup>86</sup> Aydın, Taşkın, age., s. 299-300.

<sup>87</sup> Ahmad, age., s. 352.



tutuklu bulunduğu Maltepe Cezaevi'nden kaçırılmış ve daha sonra da yurt dışına kaçarak Papa II. Jean Paul'a suikast girişiminde bulunmuştur.<sup>88</sup>

Ayrıca tedhiş olayları gençlik olayları ile sınırlı kalmaktan artık çıkmaya başlamıştır. Sağda veya solda emniyet müdürü, sendikacı, savcı, profesör, gazeteci gibi tanınmış bazı kişiler bugüne değin birçoğu faili meçhul kalmış silahlı saldırıyla öldürülmüştür. Bunlardan kimileri de aşırı düşünceleri olmayan, sağ-sol kavgasında yer almamış kişilerden oluşmuştur. Çoğu kez cinayetlerin faileri meçhul kalmış ya da Milliyet gazetesi yazarı Abdi İpekçi'nin öldürülmesi olayında olduğu gibi katil zanlıları cezaevinden kaçırılmıştır.<sup>89</sup>

#### **3.4. Örtülü III. Milliyetçi Cephe Hükümeti ve 12 Eylül 1980 Darbesine Giden Yol**

Ecevit Hükümeti'nin ülkenin ağırlaşan ve bir buhrana dönüşen ekonomik sorunlarına çare bulamaması ve artan terör olaylarını kontrol edememesi, halkta Ecevit iktidarına karşı önemli bir ön yargı ve tepki oluşturmuştur. Bunun ilk belirtisi olarak Turhan Feyzioğlu'nun Kabineden istifası gösterilebilir. Maraş Olaylarını kontrol etmek için Hükümetin 13 ilde ilan ettiği sıkıyönetim, Ecevit'in liberal ve sosyal-demokrat söylemine ters düşmüş ve kendi partisi içerisinde de bununla ilgili eleştiriler dile getirilmeye başlanmıştır. 1979 yılında ülkedeki terör şiddetini daha da artırmıştır. Kabinedeki 6 bağımsız, 14 Nisan'da bir ultimatoya yayınlamıştır ve bu gelişme Hükümetin ne denli zayıfladığı noktasında önemli bir fikir kaynağı olmuştur. Aynı süreçte Millet Meclisi'nde boş bulunan 5 milletvekili belirlemek ve Senato'nun üçte birinin yenilenmesi için yapılan seçimlerde, halk adeta Ecevit'in Partisi CHP'ye gerekli mesajı vermek için önemli bir fırsat yakalamıştı. Sonuçta CHP'nin 1977 seçimlerinde aynı seçim bölgelerinde elde ettiği % 41'lik başarısı % 29'a gerilemiştir. Adalet Partisi ise oy oranını artırmış ve yapılacak bir erken genel seçimde salt çoğunluğu elde ederek iktidar şansını yakalayacak bir güce erişmiştir. Ecevit bu sonuç karşısında yeni bir güvenoyunu beklemeden 16 Ekim 1979'da istifa etmiştir.<sup>90</sup> Ecevit'in istifası üzerine Demirel bu sefer MSP ve MHP'nin dışarıdan tam desteğini sağlayarak tamamı AP'lilerden oluşan Azınlık Hükümeti'ni kurmuştur.<sup>91</sup> Yeni kurulan bu hükümete MSP'nin ve MHP'nin doğrudan katılmamalarında özellikle MSP'ye ordu içerisinde tepkilerin yükselmesi etkili olmuş olabilir.<sup>92</sup> Diğer yandan bu tablonun şekillenmesinde, önceki iki MC Hükümeti tecrübesinin

<sup>88</sup> Aydın, Taşkın, age., s. 300-301.

<sup>89</sup> *Milliyet*, 2 Şubat 1979, s. 1.

<sup>90</sup> Hale, age., s. 280.

<sup>91</sup> Aydın, Taşkın, age., s. 307.

<sup>92</sup> Aydın, Taşkın, age., s. 307.



ortaya çıkardığı olumsuzlukların Demirel tarafından dikkate alınması etkili olabilir.<sup>93</sup> Sina Akşin ise, “Demirel tarafından öteki sağcı partilerce dışardan desteklenen örtülü III. Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulmuştur.”<sup>94</sup> tespitiyle, bu yeni hükümeti ‘Örtülü Milliyetçi Cephe(III. Milliyetçi Cephe) olarak değerlendirmektedir. Demirel’in Azınlık Hükümeti, 214 ret oyuna karşılık 227 kabul oyuyla güvenoyu almıştır. Hükümetin 227 güvenoyu alması Demirel’in yeni bir siyasi zaferi olarak değerlendirilmiştir. AP lideri Demirel, güven oylamasında grubunu serbest bırakmış, “Hür vicdanınıza göre oy verin.”<sup>95</sup> demiştir.

Demirel liderliğinde kurulan bu yeni hükümet, anarşiyi ve terörizmi bertaraf etmek için yeni tedbirler olsa da istenilen başarıya ulaşamamıştır. Buna karşın 24 Ocak 1980 kararları olarak meşhur olan ekonomik istikrar tedbirleri hayata geçirilmiştir.<sup>96</sup>

24 Ocak Kararlarının ancak muhalefeti olmayan ülkelerde, örneğin Latin Amerika ülkelerinde uygulanabileceği gerçeği, IMF ve Dünya Bankası çevrelerinde bilinmekteydi. Türkiye’de ordu 12 Eylül 1980’de yönetime el koyarken birincisi, muhalefetin olmadığı sükunet ortamını sağlamayı; ikincisi de halkı depolitize ederek yeni bir toplum modeli ile siyasal istikrarı temin edebilmeyi hedeflemişti.<sup>97</sup>

Siyasal ve sosyo-ekonomik istikrarsızlığın yaşandığı ve anarşinin kol gezdiği ülkede, CHP-AP arasındaki cepheleşmenin devam etmesine ilave-ten Fahri Korutürk’ün görev süresinin dolmasına rağmen, Mecliste bir türlü Cumhurbaşkanı’nın seçilemeyeşi durumu daha da kötüleştirmiştir. Halk kitleleri arasında da siyasal ve sosyal istikrarın yeniden temini talepleri, yüksek sesle dillendirilmeye başlanmıştır. Bu kötü gidişten siyasal partileri ve temsilcilerini sorumlu tutan açıklamalar yapılmış ve rejimin aşırı serbest oluşu ifade edilmiştir. Bütün bunlara ek olarak ordu için bir de MSP’nin İslami düzen söylemleri askeri darbenin yolunu aralamıştır.<sup>98</sup> Türkiye’de 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nin şartları olgunlaştırılırken, ABD’nin etkisini ve beklentilerini de ayrıca derinlikli bir şekilde irdelemek, meselenin bütün boyutlarıyla kavranması açısından ayrı bir önem arz etmektedir.<sup>99</sup>

## SONUÇ

<sup>93</sup> Hale, age., s. 280.

<sup>94</sup> Akşin, Çağdaş Türkiye, s. 279.

<sup>95</sup> *Yeni İstanbul*, 3 Temmuz 1980, s. 1.

<sup>96</sup> Karpat, age., s. 264.

<sup>97</sup> Ahmad, age., s. 359.

<sup>98</sup> Karpat, age., s. 265, *Milliyet*, 12 Eylül 1980, s. 1.

<sup>99</sup> Bu konuda şu esere bk. Çetin Yetkin, *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika*, Kilit Yayınları, 5. Basım, Ankara, 2011, s. 11-237.



Türk dış politikasında Kıbrıs bunalımı, CHP-MSP Koalisyon Hükümeti'nin kararlılığı ile 1974'te gerçekleştirilen iki ayrı çıkarma harekâtı kapsamında, Türkiye'nin başarısıyla sonuçlandırılmıştır. Kıbrıs Harekâtı uluslararası kamuoyunda belirgin bir tepkinin ortaya çıkmasına neden olmuş, bu minvalde ABD Türkiye'ye silah ambargosu uygulamıştır. ABD'nin aldığı karar Türkiye üzerinde sadece askeri sahada değil, tüm ekonomik ve siyasal cephelerde de kendisini olumsuz yönde hissettirmiştir. Başbakan Ecevit, Kıbrıs'ta elde ettiği başarıyı adeta hızlı bir toplumsal onaya dönüştürüp iktidarın tek sahibi olma hedefine ulaşmak için istifa etmiştir. Ancak ülkeyi seçime götüremeyen bu hamle, ciddi bir iktidar boşluğunu ve belirsizliğini de beraberinde getirmiştir. 1974 yılında yaşanan hükümet bunalımı, Adalet Partisi'nin öncülüğünde kurulan ve Cumhuriyetçi Güven Partisi, Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin desteklediği Milliyetçi Cephe Hükümeti formülü ile aşılmıştır. Birinci Milliyetçi Cephe ittifakı, 12 Nisan 1975'te TBMM'de güven oyu alarak koalisyon hükümetini kurabilmiştir. 12 Mart Askeri Muhtırasında önce bir bildiri ve sonrasında gelen askeri müdahale ile darbe yiyen Süleyman Demirel, çok geçmeden siyasi bir rövanş ile başarısını ilan ederek hükümetin başına geçmiştir. Bu dönemde hükümet siyasal ve sosyo-ekonomik istikrarsızlığın yanı sıra hayat pahalılığı ve şiddet olayları ile de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde sağ-milliyetçi eksende bir ideolojik ağırlık devlet yönetiminde kendisini göstermiş ve 1960'lardan beri yaşanan sağ-sol ayrışmasının önemli kırılma noktalarından birisini teşkil etmiştir. Soğuk Savaş'ın olanca şiddetiyle hissedildiği Ortadoğu ve Balkanlar coğrafyasında, özellikle bir NATO müttefiki olan Türkiye'de ülkedeki aşırı sol(komünist) fraksiyonlara karşı devlet eliyle belirgin önlemler alınmıştır. Türkiye'de başta üniversiteler olmak üzere toplum kesimlerinde yaşanan siyasal çatışma ve kutuplaşma eğilimi, devlet ve siyaset adamlarını kuşatacak bir hal almıştır. 1975-1977 yılları arasında bir yandan iç siyasi ve sosyal bunalımlarla uğraşılırken, diğer yandan Yunanistan ile yaşanan Kıbrıs krizine ek olarak Ege Kıta Sahaneliği, Kara Suları ve Fır Hattı sorunları ile karşı karşıya kalınmıştır. ABD'nin uyguladığı silah ambargosunun yanı sıra Avrupa Ekonomik Topluluğu ile krizin eşğine gelinmiştir. Ülkede yapılan 1977 seçimleri sonucunda, Mecliste çoğunluğu yakalayan Ecevit'in liderliğinde bir azınlık hükümeti kurulsa da hükümet, uzun süre varlık gösterememiştir. Bunun üzerine 21 Temmuz 1977'de Demirel liderliğinde AP, MSP ve MHP ortaklığında İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulmuştur. Bu dönemde devlet kademelerinde sağ kadroların artış göstermesi, ülkede var olan sağ-sol çatışmasını daha da derinleştirmiştir. Özellikle 1977 yılı siyasi kavga ve anarşinin zirveye taşındığı bir yıl olmuş ve sırf 1977'de üç yüz kişi



siyasi çatışmalar sonucunda yaşamını yitirmiştir. Yaşanan sokak çatışmaları ve hükümet içerisindeki bunalımın artması sonucunda, Mecliste yapılan oylama ile İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti düşürülmüştür. Ardından 5 Ocak 1978'de Üçüncü Ecevit Azınlık Hükümeti kurulmuştur. Ülkede artan ekonomik bunalım ve gittikçe ağırlaşan terör olayları bu hükümetin de sonunu getirmiştir. Senato'nun üçte birinin ve boş olan beş milletvekili kontenjanının belirlenmesi amacıyla 1979'da yapılan seçimlerde, CHP'nin oy kaybetmesi sonucunda Ecevit başbakanlıktan istifa etmiştir. Bu sefer 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'ne giden süreçte Demirel öncülüğünde sadece AP'lilerden oluşan ve dışarıdan MSP ve MHP'nin desteklediği bir azınlık hükümeti kurulmuştur. Bu hükümete önceki Milliyetçi Cephe oluşumlarını çağrıştırdığından Örtülü Milliyetçi Cephe Hükümeti de denilebilir. Ülkenin yaşadığı siyasal ve sosyal bunalımın giderek derinleşmesi, artan terör olayları, AP-CHP çatışması, Cumhurbaşkanı'nın bir türlü seçilemeyişi, MSP'nin İslami düzen söylemleri, ABD'nin komünizmle mücadele sürecinde Türk siyasetine bir cunta ile yön verme arayışı sonucunda 12 Eylül 1980'de ordu yönetime el koymuş ve Örtülü Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin görevi de böylece bir askeri darbe ile son bulmuştur.



## KAYNAKÇA

### Resmi Yayınlar

-Türkiye Büyük Millet Meclisi Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu, Ankara, 2012.

### Gazeteler

- Akşam*, 14 Şubat 1975.
- Akşam*, 22 Temmuz 1977.
- Akşam*, 27 Nisan 1971.
- Akşam*, 22 Mayıs 1971.
- Cumhuriyet*, 10 Ekim 1971.
- Cumhuriyet*, 27 Ekim 1971.
- Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1972.
- Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1977.
- Günaydın*, 6 Haziran 1977.
- Günaydın*, 1 Aralık 1971.
- Hürriyet*, 12 Mart 1971.
- Hürriyet*, 18 Mart 1971.
- Hürriyet*, 18 Mart 1971.
- Hürriyet*, 24 Mart 1971.
- Hürriyet*, 28 Mart 1972.
- Hürriyet*, 31 Mart 1972.
- Hürriyet*, 19 Temmuz 1974.
- Hürriyet*, 20 Temmuz 1974.
- Hürriyet*, 21 Temmuz 1974.
- Hürriyet*, 31 Temmuz 1974.
- Hürriyet*, 14 Ağustos 1974.
- Hürriyet*, 15 Ekim 1973.
- Hürriyet*, 26 Aralık 1973.
- Hürriyet*, 1 Ocak 1978.
- Milliyet*, 17 Ağustos 1974.
- Milliyet*, 22 Mart 1971.
- Milliyet*, 16 Temmuz 1974.
- Milliyet*, 5 Kasım 1972.
- Milliyet*, 19 Mart 1971.
- Milliyet*, 27 Nisan 1977.
- Milliyet*, 25 Mayıs 1977.
- Milliyet*, 18 Nisan 1978.
- Milliyet*, 2 Şubat 1979.
- Milliyet*, 12 Eylül 1980.
- Tercüman*, 14 Mayıs 1975.
- Tercüman*, 13 Nisan 1975.
- Tercüman*, 8 Şubat 1974.





- Yeni İstanbul, 6 Mayıs 1972.
- Yeni İstanbul, 3 Temmuz 1980.

### Telif ve Tetkik Eserler

- Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, (Çev. Ahmet Fethi), Hil Yayın, İstanbul, 1994.
- Akıncı, Abdulvahap, "Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 9, S. 1, 2014.
- Akşin, Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2004.
- Akşin, Sina, *Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Aydın, Suavi, Taşkın, Yüksel, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2015.
- Birand, Mehmet Ali, DüNDAR, Can, Çaplı, Bülent, *12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.
- Gönlübol, Mehmet, Sar, Cem, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)*, Siyasal Kitabevi, 8. Baskı, Ankara, 1993, s. 589-592.
- Hale, William, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, (Çev. Ahmet Fethi), I. Baskı, Alfa Basımevi, İstanbul 2014.
- Karpat, Kemal H., *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kayalı, Kurtuluş, *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- Türk Dış Politikası(1919-1980)*, C. I, Editör: Baskın Oran, İletişim Yayınları, 18. Baskı, İstanbul 2013.
- Yetkin, Çetin, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika*, Kilit Yayınları, 5. Basım, Ankara, 2011.

### Tezler

- Akıncı, Türker, "Birinci Milliyetçi Hükümeti ve İzmir Basını", Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2010.
- Kırkpınar, Dilek, "12 Eylül Askeri Darbesi'nin Gençliğin Üzerine Etkileri", Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2009.
- Köse, Serdar, "Türk Demokrasi Hayatında 12 Mart 1971 Muhtırası", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2010.

### Ansiklopedi Maddeleri

- Erdilek, Neşe, "Hükümetler ve Programları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C. 4, Yayın Kurulu: Murat Belge, Seyfettin Gürsel, Mete Tunçay ve Bülent Özukan, İstanbul 1983, ss. 967-1046.



-Tunçay, Mete, “Siyasal Gelişmenin Evreleri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C. 7, Yayın Kurulu: Murat Belge, Seyfettin Gürsel, Mete Tunçay ve Bülent Özükan, İstanbul 1983, ss. 1967-1990.